

ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДА “ФАВҚУЛОДДА ҲОЛАТ ТЎҒРИСИДА”ГИ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҚОНУННИНГ ҚЎЛЛАШ ТАРТИБИ

А. Махмудов

ФВВ Академияси ҳузуридаги Фуқаро муҳофазаси институти
катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги Конституциявий Қонуннинг фавқулодда вазиятларда қўллаш тартиби тўғрисида маълумотлар ёритилган. Ушбу қонуннинг таъминланишини юклатилган давлат идоралари олдида турган вазифаларни ҳамкорлида бажарилиши белгиланган. Фавқулодда вазиятларда кенг қамровли авария-қутқарув ишлари ва бошқа кечиктириб бўлмайдиган ишларни амалга оширишни талаб этиладиган йирик ҳалокатлар, табиий офатлар, эпидемиялар ҳамда техноген хусусиятига эга ва экологик фавқулодда вазиятларни бартараф этишга қаратилган чора-тадбирлар ўз аксини топган. Шу жумладан, фавқулодда вазиятлар оқибатида жабрланганлар сонини ва моддий зарани камайтиришга эришиши.

Тадқиқод ишларидан кўзланган асосий мақсад ушбу масалалар бўйича хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиш, бизнинг мамлакатимиздаги манфатдор ташкилотлар билан қонуннинг ижросини ижрочиларга етказилишини, моҳиятини ва аҳамиятини аҳоли ўртасида тушунтиришни таъминлаш.

***Калит сўзлар:** комендант соати, фавқулодда ҳолат, фавқулодда ҳолат жорий этилаётган ҳудудларнинг чегаралари, фавқулодда ҳолат режимини таъминлаш бўйича давлат комиссияси, ҳудуд комендантлари, ҳудуд комендатураси.*

АННОТАЦИЯ

В статье представлена информация о применении конституционного закона «о чрезвычайном положении» в условиях чрезвычайного положения. положение настоящего закона определяется совместным выполнением задач, стоящих перед ответственными государственными органами. крупные катастрофы, стихийные бедствия, эпидемии и чрезвычайные ситуации техногенного характера, требующие проведения масштабных аварийно-спасательных и других неотложных работ при чрезвычайных ситуациях, находят свое отражение в мероприятиях по ликвидации чрезвычайных

ситуаций. основной целью исследования является изучение опыта зарубежных стран по данным вопросам, обеспечение реализации закона с участием заинтересованных организаций в нашей стране, разъяснение населению сути и значения закона, в том числе достижения снижения количества пострадавших и материального ущерба от чс.

Ключевые слова: комендантский час, чрезвычайное положение, границы районов, где введено чрезвычайное положение, государственная комиссия по обеспечению чрезвычайного положения, комендатура области.

ABSTRACT

The article provides information on the application of the Constitutional Law "On the state of emergency" in a state of emergency. The provision of this law is determined by the joint implementation of the tasks facing the responsible state bodies. Major catastrophes, natural disasters, epidemics and man-made emergencies requiring large-scale rescue and other urgent work in emergency situations are reflected in emergency response measures. The main purpose of the study is to study the experience of foreign countries on these issues, ensure the implementation of the law with the participation of interested organizations in our country, explain to the population the essence and significance of the law, including achieving a reduction in the number of victims and material damage from emergencies.

Keywords: curfew, state of emergency, borders of areas where a state of emergency has been introduced, the state commission for ensuring a state of emergency, the commandant's office of the region.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг асосий вазифалари тинчлик ва уруш даврида фавқулодда вазиятларда вужудга келган оқибатларни бартараф этиш ва уларни олдини олиш, аҳоли ва ҳудудларни табиий ва техноген офатлардан муҳофаза қилишни ташкил этиш.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти “Халқаро фуқаро муҳофазаси ташкилоти”нинг ҳужжатларида “Дунёда тараққиёт шиддат билан ривожланиб бориши билан ёнма-ён хавф – хатар ҳам ошиб бормокда, шу боис “Барқарор ривожланиш кафолати-бу фуқаролар муҳофазасидир” деб ёзиб кўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 93-моддасига мувофиқ, фавқулодда вазиятлар (реал ташқи хавф, оммавий тартибсизликлар, йирик ҳалокат, табиий офат, эпидемиялар) юз берган тақдирда фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлашни кўзлаб, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки унинг айрим жойларида фавқулодда ҳолат жорий этилиши қайд

этилган. Фавқулудда ҳолат эълон қилиниши, унинг мақсад, вазифалари ва бундай вазиятларда, фуқароларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, тартибларини белгилаш мақсадида 2021 йил 15 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан “Фавқулудда ҳолат тўғрисида”ги Конституциявий Қонун қабул қилинди. Қонун 7 боб, 38 та моддадан иборат.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Фавқулудда ҳолат режимини таъминлаш учун Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг, Миллий гвардиясининг, Давлат хавфсизлик хизматининг, Мудофаа вазирлиги ва Фавқулудда вазиятлар вазирлиги, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг Фавқулудда вазиятларнинг олдини олиш ва ҳаракат қилиш давлат тизимида курувчи бошқа давлат органлари ҳамда ташкилотларнинг кучлари ва воситаларидан фойдаланилади.

Ушбу Конституциявий Қонуннинг мақсади Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки айрим жойларида фавқулудда ҳолатни жорий этиш шартлари, тартиби, жорий этиш мақсадлари уни жорий этиш учун асос бўлиб хизмат қиладиган ҳолатларни бартараф этишдан, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг хавфсизлигини ҳамда Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузumi ва ҳудудий яхлитлиги ҳимоя қилинишини таъминлашдан иборатдир.

“Фавқулудда ҳолат тўғрисида”ги Конституциявий Қонуннинг аҳамияти шундаки, ушбу ҳуқуқий ҳодиса давлатда содир бўлаётган мураккаб жараёнларни диққат марказига олади. Миллий хавфсизликни, хусусан, фавқулудда ҳолатни таъминлаш маълум маънода мамлакатни ислоҳ қилишнинг шarti ва айни пайтда мақсади деган фикрни беради.

Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар белгиланган:

комендантлик соати - сутканинг махсус берилган рухсатномаларсиз ва шахсни тасдиқловчи ҳужжатларсиз кўчаларда ҳамда бошқа жамоат жойларида ёхуд турар жойдан ташқарида бўлишга тақиқ белгиланган вақти;

фавқулудда ҳолат - Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг, чет эл фуқароларининг ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига, шунингдек юридик шахсларнинг ҳуқуқларига нисбатан ушбу Конституциявий Қонунда назарда тutilган айрим чекловлар белгилашга йўл қўядиган ҳамда уларнинг зиммасига қўшимча мажбуриятлар юклайдиган, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки айрим жойларида вақтинча жорий қилинадиган давлат бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти

органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда ташкилий-ҳуқуқий ва мулкчилик шаклидан қатъи назар, бошқа ташкилотлар, уларнинг мансабдор шахслари фаолиятининг алоҳида ҳуқуқий режими.

Фавқулодда ҳолат Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони билан Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки айрим жойларида жорий этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг фавқулодда ҳолат жорий этиш тўғрисидаги фармони уч сутка ичида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ва Сенатига тасдиқлаш учун киритилади.

Агар фавқулодда ҳолатни жорий этиш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар бартараф этилса, фавқулодда ҳолатнинг амал қилиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони билан тўлиқ ёки қисман, шу жумладан муддатидан илгари тугатилади. Бу ҳақда аҳоли фавқулодда ҳолат жорий этилиши ҳақида қандай тартибда хабардор қилинган бўлса, худди шундай тартибда хабардор қилинади.

“Фавқулодда ҳолат” Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳаётига, соғлиғига ва хавфсизлигига, Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига ва ҳудудий яхлитлигига бевосита таҳдид соладиган ҳамда фавқулодда чоралар қўллагандан бартараф этиш мумкин бўлмаган ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, алоҳида ҳолларда жорий этилади. Бундай ҳолатлар жумласига:

реал ташқи хавф, Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумини ёки ҳудудий яхлитлигини зўрлик билан ўзгартиришга уринишлар, оммавий тартибсизликлар, террорчилик ҳаракатлари, шунингдек зўравонлик ҳаракатлари билан бир вақтда юз берадиган, фуқароларнинг ҳаётига, соғлиғига ва хавфсизлигига, давлат органларининг, бошқа ташкилотларнинг кундалик фаолиятига бевосита таҳдид солувчи ўта муҳим ҳамда тоифаланган объектларни ёки айрим жойларни тўсиш ёки босиб олиш, қонунга хилоф қуролли тузилмаларни тайёрлаш, ташкил этиш ва уларнинг фаолияти, миллатлараро, конфессиялараро ва чегаравий низолар;

кенг қамровли авария-қутқарув ишлари ва бошқа кечиктириб бўлмайдиган ишлар амалга оширилишини талаб этадиган йирик ҳалокатлар, табиий офатлар, эпидемиялар ҳамда бошқа табиий ва техноген хусусиятга эга фавқулодда вазиятлар, фавқулодда экологик вазиятлар ва ҳ.к. киради.

Ўзбекистоннинг бутун ҳудудида жорий этилган фавқулодда ҳолатнинг амал қилиш муддати 30 суткадан, унинг алоҳида маъмурий ҳудудларида жорий

этилган фавқулдда ҳолатнинг амал қилиш муддати 60 суткадан ошиши мумкин эмаслиги белгиланган.

Фавқулдда ҳолат даврида қуйидаги чоралар ва вақтинчалик чекловлар жорий этилиши мумкин:

- давлат органлари ваколатларини тўлиқ ёки қисман тўхтатиб туриш;
- ҳаракатланишга нисбатан чекловлар;
- жамоат тартибини, ўта муҳим ва тоифаланган объектларни муҳофаза қилишни кучайтириш;
- фаолиятнинг айрим турларини амалга оширишга чекловлар;
- озиқ-овқатни ва энг зарур нарсаларни сотиш, сотиб олиш ҳамда тақсимлашнинг алоҳида тартиби;
- йиғилишлар, митингларни тақиқлаш ёки чеклаш;
- транспортлар ҳаракатини чеклаш.

Фавқулдда ҳолат режимини таъминлаш бўйича махсус давлат бошқаруви органлари ташкил этилиши мумкин. Улар жумласига қуйидагилар киради:

Фавқулдда ҳолат режимини таъминлаш бўйича давлат комиссияси, ҳудуд комендатураси;

Реал ташқи хавф бўлганида комендантлик соати жорий этилиши мумкин. Бунда қоидаларни бузган шахслар комендантлик соати тугагунига қадар ушлаб турилади.

Мустақиллик йиларида Ўзбекистон Республикаси Фавқулдда вазиятлар вазирлиги мамлакатда ва чет элда кўп сонли қутқарув ва инсонпорварлик операцияларни амалга оширган, жумладан: 1992, 1999 йиллардаги Туркия зилзиласи, 1995-1996 йилларда Тожикистондаги темир йўл халокати, 1998 йилдаги Шоҳимардон сув тошқинлар, 2000 йилдаги Сурхондарё вилояти Сариосиё ҳудудидаги террорчилик ҳаракатлари, 2020 йилдаги Бухоро вилоятининг Олот ва Қорақул туманлардаги кучли шамолларнинг оқибатларида етказилган зарарлар, Сирдарё вилоятидаги “Сардоба” сув омборида тўғони ўпирилиши натижасида юзага келган техноген фалокат мисол бўлиши мумкин.

Конституциявий Қонунга мувофиқ фавқулдда ҳолат жорий этилган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактдан (Нью-Йорк, 1966 йил 16 декабрь) келиб чиқадиган халқаро мажбуриятларига биноан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ва Сенати томонидан Ўзбекистон Республикаси Президентининг фавқулдда

ҳолат жорий этиш тўғрисидаги фармони тасдиқлаш ҳақидаги қўшма қарор қабул қилинган пайтдан эътиборан уч кунлик муддатда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибини мазкур халқаро шартномада назарда тутилган инсоннинг фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқларини вақтинча чеклаш ҳажми ҳамда фавқулодда ҳолатни жорий этиш шартлари тўғрисида хабардор қилади.

Фавқулодда ҳолатнинг амал қилиши узайтирилган тақдирда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котиби фавқулодда ҳолат жорий этилиши ҳақида қандай тартибда хабардор қилинган бўлса, худди шундай тартибда Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан хабардор қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош котибини фавқулодда ҳолатнинг амал қилиши тугатилганлиги ва Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномалари қоидаларининг амал қилиши тўлиқ ҳажмда тикланганлиги тўғрисида хабардор қилади.

Фавқулодда ҳолатни жорий этиш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатларнинг сабаблари ва оқибатларини бартараф этишга доир ишларни молиялаштириш Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг маблағлари ҳамда қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

Фавқулодда ҳолатнинг амал қилиш даврида Давлат комиссиясига ва ҳудуд комендантига ҳаёт кечириш учун зарур бўлган ва ижтимоий соҳа объектларини, уй-жой фондиди тиклашга, фуқароларга етказилган зарарнинг ўрнини қоплашга, фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳудудда жойлашган тегишли ташкилотларга компенсациялар тўлашга йўналтирилаётган маблағларни белгиланган тартибда тасарруф этиш вазифалари топширилиши мумкин.

Фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳудудда халқаро инсонпарварлик ёрдами Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда амалга оширилиши таъкидланган.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги, Адлия вазирлиги ва бошқа манфаатдор ташкилотлар ушбу Конституциявий Қонуннинг ижросини, ижрочиларга етказилишини ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушунтирилишини таъминлаш мақсадга мувофиқдир.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, мазкур қабул қилинган “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги Конституциявий Қонуни фавқулодда вазият шароитида фуқароларни ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилишга ва инсон-давлат-жамиятнинг, моддий ва маънавий қадриятлари, кадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ва бошқа турдаги ижтимоий хавфли вазиятлардан ҳимоя қилишга қафолатланган.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 93-моддаси.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 15 декабрь кунидаги “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги Конституциявий Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 20 август кунидаги “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 май кунидаги “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги Қонуни.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 сентябрь кунидаги “Аҳолини Фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилишга ва фуқаро муҳофазаси соҳасида тайёрлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида” ги 754-сонли Қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 26 август кунидаги “Ўзбекистон Республикаси фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бундай вазиятларда ҳаракат қилиш давлат тизими тўғрисида”ги 515-сонли Қарори.
7. <https://www.popmech.ru/technologies/55371>.
8. <https://www.library.ziyonet.uz>.
9. <http://srcyrl.xdvirtualreality.com/news/movie-power-vr-earthquake-experience-hall-15919891.html>